

การวิจัยข้ามพรมแดนและสหวิทยาการ
Cross-boundary and Interdisciplinary Research

ผศ.ดร.ธงชัย สมบูรณ์

drpak08@hotmail.com

การสร้างความสำเร็จอันดีระหว่างชาติ ณ ปัจจุบันกลายมาเป็นบริบทสำคัญอย่างยิ่งกับการอยู่ร่วมกันในสังคมโลก ที่เชื่อว่าจะปกติสุขได้ถ้าทุกคนเข้าใจในความต่างของวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา การค้นคว้าวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ของประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก มีการสร้างข้อความรู้แห่งการพัฒนาเพิ่มขึ้น (Research and Development) งานวิจัยประเภทหนึ่งที่มีความนิยมนับคือ การวิจัยข้ามพรมแดนและสหวิทยาการ โดยมีปรากฏการณ์อีกประการหนึ่งการทำงานวิจัยในประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีทีมนักวิจัยไทยและนักวิจัยต่างชาติร่วมมือกัน และการวิจัยในลักษณะนี้จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคตโดยเฉพาะการได้แลกเปลี่ยนมุมมอง การร่วมวิจัย สิ่งนี้คงไม่ยังประโยชน์เฉพาะความรู้ใหม่ ที่จะถูกสถาปนาขึ้นในแวดวงวิชาการ แต่ยังผลโยนไปถึงคุณค่าแห่งวัฒนธรรมนิยมปฏิบัติ และความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้นระหว่างผู้ที่ทำวิจัยในต่างแดนขณะปฏิบัติงาน

การวิจัยแบบสหวิทยาการที่เกิดขึ้นครั้งแรก เห็นจะเป็นการวิจัยที่ศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการสร้างเขื่อนภูมิพลในช่วงปี พ.ศ. 2502 – 2505 เป็นงานวิจัยที่นักวิจัยได้ร่วมมือกันทำ 7 สาขา ถึงแม้ว่างานครั้งนี้จะได้นำเอาความเป็นลักษณะสหวิทยาการ (Multidisciplinary Research) แต่ก็เป็นการศึกษาตาม “เรื่องราว” ในพื้นที่เขตเดียวกัน

สหวิทยาการ : ฐานคติพื้นฐาน

สหวิทยาการมีความเชื่อว่า สาขาวิชาการต่าง ๆ ที่สนใจเกี่ยวข้องกันบางสาขาวิชาที่มีสมรรถนะขีดจำกัดด้านแนวคิดและวิธีวิทยา (approach / methodology) บางครั้งในขณะที่สาขาที่ใกล้เคียงสามารถอธิบายคำตอบได้ ฉะนั้น ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ หากพิจารณาและพินิจจากหลายมุมมองคงจะเข้าใจถึงแก่นแกนได้ดีกว่าเพียงลำพังจากมองแค่สาขาใดสาขาหนึ่ง นอกจากนั้นยังส่งเสริมให้เกิดความก้าวหน้าในสาขาต่าง ๆ อีกด้วย (Cross – fertilization)

นักวิชาการกลุ่มที่ชื่นชอบการวิจัยแบบสหวิทยาการ เห็นว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวของงานวิจัยมิได้อยู่ที่หลักการ (principle) หรือวิธีวิทยา หากอยู่ที่การปฏิบัติ (action) การประสานงาน (coordination) ระหว่างนักวิจัยสาขาต่าง ๆ เป็นเรื่องที่ควรตระหนักกว่า การประชุมวิจัยแบบสหวิทยาการบางครั้ง (จากประสบการณ์ของผู้เขียน) นักวิจัย มักจะพูดในสิ่งตนเองรู้มากกว่าที่จะฟังคนอื่น จึงเสียโอกาสเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ยิ่งไปกว่านั้นบางครั้งเกิดความรู้สึกถูกรองงำจากบางสาขาวิชา (Disciplinary Dominance)

ความจริงแห่งศาสตร์

ศาสตร์แต่ละศาสตร์มีอัตลักษณ์แตกต่างกันไป จึงทำให้เกิดความสงสัยต่อไปว่า จริงหรือ จำเป็นหรือที่จะนำศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านั้นมาผสมผสานกันได้ตามหลักแห่งวิชาการ เพราะแต่ละวิชาจะมีองค์ประกอบทางด้านวิชาการ 2 พื้นที่ คือ พื้นที่แก่นแกน (core area) และพื้นที่ชายขอบ (marginal area) ซึ่งถ้าพิจารณาให้ดีก็จะเหมือนชุมชนเมือง ซึ่งล้อมรอบด้วยชุมชนชนบท พื้นที่ชายขอบเหล่านั้น คือ สาขาย่อย (subfield) ที่แยกตัวออกจากพื้นที่แก่นแกน

จะเห็นได้ว่าการวิจัยแบบข้ามพรมแดนและสหวิทยาการ ส่วนมากจะเกิดขึ้นที่สาขาย่อยบริเวณชายขอบ และแตกตัวเป็นสาขาย่อย ๆ อีก แต่อย่างไรก็มีการทับซ้อนของแกนกลางของสาขาหลัก เพราะพื้นที่แกนกลาง

ของแต่ละสาขาต่างก็มีแนวทางและจุดมุ่งหมายแห่งศาสตร์ชัดเจน การหิบบัณฑิตฐานคติแนวคิดและวิธีวิทยาจากสาขาหลักเป็นสิ่งที่ไม่ยากและปฏิบัติกันมานานแล้ว แต่การสร้างข้อความรู้ใหม่จากสาขาย่อยค่อนข้างยาก ในงานเขียนของ Muzafer สิ่งที่ Muzafer Sherif และ Corolyn W. Sherif เรียกว่า interdisciplinary กับสิ่งที่ Mattei Dogan และ Robert Pahre เรียกว่า cross-disciplinary เป็นสิ่งที่คล้ายกันมาก การศึกษาหรือวิจัยในลักษณะดังกล่าว ปกติก็มักกระทำกันในสาขาวิชาที่มีความใกล้ชิดกัน มีประเด็นสนใจเหลื่อมซ้อนกันในสายสังคมศาสตร์ หรือแม้แต่ในบางสาขาวิชาในสายวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เช่น รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์และธรณีวิทยา แต่การวิจัยร่วมกับสาขาวิชาที่แตกต่างกันมาก เช่น มนุษยศาสตร์ (humanities) กับวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (pure science) ไม่ปรากฏให้เห็นชัดเจน

Dogan และ Pahre ได้อธิบายถึงขั้นตอนของการแตกสาขาย่อยอย่างเด่นชัด แต่ที่ Muzafer และ Corolyn มิได้ให้ความสนใจกับกระบวนการดังกล่าวมากนัก ดังนั้นจึงคล้ายกับว่า สิ่งที่ Muzafer และ Corolyn เรียกว่า Interdisciplinary คือการซ้อนทับของพื้นที่แกนกลางนั้นเป็นไปได้ยาก หากแต่เป็นการเหลื่อมซ้อนของพื้นที่ชายขอบ ความสัมพันธ์ของสาขาหลักในเรื่องเฉพาะบางเรื่องซึ่งเกิดขึ้นตรงบริเวณชายขอบนั้น Dogan และ Phare เรียกว่า Cross-disciplinary

ผู้เขียนถูก “ติตรา” ให้เป็นนักวิจัยสายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มีมุมมองว่า การวิจัยที่เป็นลักษณะ Interdisciplinary หรือ Cross-boundary สิ่งแรกที่จะต้องทำคือ การปรับแนวคิดฐานคติของศาสตร์ที่เรานำมาผสมผสานให้มีจุดร่วมกัน “ลดความต่างสร้างความเหมือน” เปิดใจให้กว้างในการยอมรับว่า “ความจริงมิได้มีสิ่งเดียว” ก็จะทำให้ผู้วิจัยสามารถก้าวข้ามไปสู่ ความเป็น Transdisciplinary อย่างแน่นอน

“การท่องเที่ยวไปในแดนไกล เสมือนการทะยานสู่โลกกว้าง ที่จะได้
ลิ้มชิมรสชาติแห่งวิมุติ เคียงคู่กับอิสรภาพ เสริมภาพลักษณ์ที่ดีงาม
ให้กับชีวิต แต่กระนั้นความสุขที่หิบบัณฑิตจากธรรมชาติอันเรียงรอบ
ตลอดจนการฝึกฝนตัวตนให้อยู่ในมาตรฐานแห่งความเป็นมนุษย์ที่
สมบูรณ์ได้ด้วย ธรรมะ ย่อมพิเศษอีกเท่าตัว”

ธงชัย สมบูรณ์